

*Mere liv i haven
og sundere afgrøder*

Oplæg DN, Nyborg den 14.november 2018

**Pens. Lektor, Husholdningsøkonom, Miljøpædagog,
Økologisk Haveambassadør m.v.**

Anne Grete Rasmussen

FruGrøn.dk fra Sorø, idemager@gmail.com 20.65.20.65

Disposition

- Forskellige haver – nytte – æstetik – sundhed?
- Øv, vi har ukrudt og skadedyr?
- Økologisk dyrkning – grundprincipper for "Ø"
- Mere liv i haven, insekthoteller, dufte, farver, snak
- Hygiejne i haven – sprøjtemidler
- Kompost og gødning NPK, dyregødning eller "Guldvand"?
- Kampagne: Giftfri-have.dk og lokale netværk (PØ)
- **Økologisk dyrkning i haver giver:**
- *Biodiversitet*
- *Phytochemicals = medicin til aftensmaden*
- *Mindre emballage og klimabelastning og masser af motion*
- *Måske fællesskaber?*

Haver: Nytte, etik, æstetik?

Def. En have er afgrænset areal, hvor der dyrkes planter, som giver os og dyr medicin, føde eller oplevelser

- Klosterhave: munke dyrkede urter, medicinplanter
- Heksehave: medicinplanter og åndelige mixturer
- Have med selvforsyning "farfars have" 1940 - 1970
- Sansehave – blomster, dufte, vand
- Naturhave – Skovhave - Fælleshaver
- Byhaver – Urban Farming- Krukkehave - Cementhaver
- Medicinhaver: TV-Fyn "Fjerner impotens og hovedpiner"

I dag skal det være nemt, sundt, miljøvenligt OG LOKALT?

BIODIVERSITET

Økologi kan være godt for biodiversiteten – men forspringet mindskes

ØKOLOGISK LANDBRUG Økologisk drift er ofte bedre for biodiversiteten end konventionelt landbrug. Det er senest dokumenteret i forskningsprojektet REFUGIA. Men i takt med at de økologiske brug bliver mere intensive, mindskes forspringet når det gælder mangfoldighed.

Dyrk økologisk og få medicin i aftensmatten
Medicinhaveerne.dk

Dyrk villahaven eller i andre fællesskaber

- Økologisk haveambassadør PØ + DN

Ups, ukrudt og skadedyr?

- **UKRUDT:** Uønsket planter der overtager pladsen for andre afgrøder. Planter konkurrerer ligesom vi mennesker;0)
- **Mit værste ukrudt:** Skvallerkål, Ærenpris, Kvikgræs, Japansk pileurt, Agerpaderok, Brændenælde, Mælkebøtter, Brombær, mynter?
- Ny forskning viser, at ukrudt er sundt for både biodiversitet og for os mennesker!
- **SKADEDYR:** Uønsket dyr i haven, som ødelægger planter
- **Mine værste skadedyr:** Rådyr, duer, Dræbersnegle, liljebiller, myrer, og fugle der spiser mine kirsebær. Hvide fluer i drivhus og lus i roserne har ikke mere!

Forskellige planter og dyr er med til at skabe liv og diversitet i haven

Økologisk dyrkning = sundhed

Økologi betyder – læren om husholdning

Ø-mærket lægger regler for kommerciel dyrkning

Private haver kan med fordel bruge "Ø" regler:

- Man lærer om naturen
- Ser, føler, dufter og smager på fødevaren i hele livscyklus
- Fødevarerne smager bedre og er sundere.
  - ✓ Ingen pesticider, hormoner og uønskede mikroorganismer
  - ✓ Flere phytochemicals = plantens forsvarsstof, som også er godt for vores sundhed
- Familien får billige og friske fødevarer
- Får god motion og gratis [Meditation](#)
- Man kan dele fødevarer med naboen
- Evt. fælleshaver, byhaver som ?

Økologiske grundprincipper

1. Sundhedsprincippet – opretholdelse af jordens, planternes, dyrenes og menneskers sundhed. Folkesundhed kan ikke adskilles fra økosystemernes sundhed
2. Økologiprincippet – bygger på levende økologiske systemer og kredsløb, der er tilpasset efter lokale forhold, økologi, kultur og omfang. Genbrug, recirkulering, genbrug af materialer og energi
3. Retfærdighedsprincippet – skal sikre retfærdighed med hensyn til det fælles miljø og livsmuligheder
4. Forsigtighedsprincippet – effektivitet og større produktion anvendes kun, når der er både videnskab, praktisk erfaring og opsamlet visdom der fortæller at dyrkningsprincipper ikke skader hverken jord, planter, dyr og mennesker

Skab MereLiviHaven.dk

Sådan kommer der flere insekter i haven.

- Lad kålen blomstre. [Se video kæmpekål](#)
- Luksus Insekthotel: [Se video: Insekthotel++++](#)
- Standart insekthotel: Se video: [Insekthotel++](#)
- Giv plads til fugle og pindsvin. Mejse spiser lus, og pindsvin spiser snegle
- Dæk jorden med græsafklip, flis.....ikke færdigt!

Skab variation med planter

- Forskellige planter i haven skaber mangfoldighed af farver og dufte. Godt for biodiversiteten i haven
- FruGrøn's Have:
- Siden jeg begyndte at have Koriander, fennikel og persille i mit drivhus har der ikke været utøj i planterne. Se videoklip: [Koriander i drivhuset](#)
- Timian og persille i rosenbedet holder lusene nede
- Plant krydderurter, tagetes, løg og blomster i urtehaven
- Sædeskift,

Allelopati, et samspil mellem to arter, hvor den ene hæmmer eller fremmer vækst med kemiske kampstoffer (fx valnødder)

[Læs mere Havenyt: "Når planter snakker sammen"](#)

Snak med planter giver god hygiejne!

- De får CO₂ og evt. sygdom opdages tidligt. Fjern det angrebne, så smitten ikke breder.
- Opdages bladlus tidligt, fjernes de ved spuling med vand
- Nuldr' frugtræet's blomster og sum som en bi.
- Kolonier af æblevikker, spindemider, angrebne blade m.v. klippes af og kommes i en affaldssæk
- Tynd ud i planter, æbler og frugter, så de får plads
- Pluk alle frugter, så der ikke dannes frugtmumier
  - Læg ikke smitsomme planterester på komposten!

Link: Hvilken er dræbersneglen?

Link: Naturstyrelsens artsleksikon

Kompost – i villahaven?

- Når du kører dit haveaffald på genbrugsstationen fjernes næringsstoffer fra din parcel. Brug affald som dække eller lav bunker
- Kompost åben eller lukket. Vendes iltes
- Forskellige metoder – by – parcel - land
- Dette må IKKE komme i en kompost: Video
- Sådan laver du en kompost – video
- 1 regnorm producerer 1 g kompost/dag – 1000 producerer 1 kg/dag (Landboliv p. 186)
- Kom det de uønskede vilde planter i en sort sæk, en balje eller tør det og brænd det af

Gødning?

- SUPERFOSFAT: (1840) - Justus Liebig's forskning benmel og $H_2SO_4 = CaHPO_4$ NP-gødning vandopløseligt ($(NH_4)_3PO_4$)
- **Nu: NPK-gødning – nemt men....**
- Gødning hos farfar (1900 – 1960) høns, duer, 2 grise, lokumsspand, kompost/bælgplanter/æbler/blomster m.v.
- "Guldvand" 9dl vand+1dl urin. Årligt nok til 100-350m²
"Vores urin indeholder betydelige nitrogeniveauer samt fosfor og kalium (typisk et NPK-forhold på omkring 11 - 1 - 2,5, svarende til kommercielle gødninger"(Crawford.p.54)
- Dyregødning, fx Hønsemøj: 2 kg pr 100m²
- Kvælstoffikserende bælgplanter
- Dækket jord – kompost – vinterafgrøder – rodet have?

Spiselige haver – sundt eller giftigt?

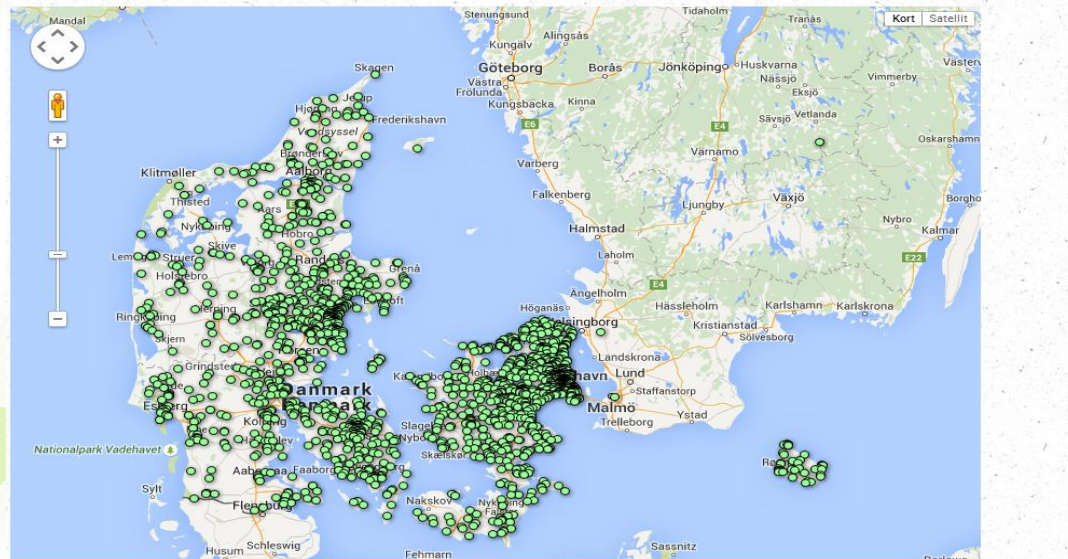

Kampagne: Giftfri-have.dk

Giftfrie haver over hele Danmark

På godt halvanden måned er 3150 haver over hele landet tilmeldt 'Giftfri Have'. Det svarer til ca. 550 hektar. Vores mål er 100.000 haver i 2020, så vi skal have endnu flere med. Se, hvor mange haver, der er tilmeldt i dit lokalområde. Vi opdaterer kortet løbende.

Sekundære stoffer = Phytochemicals

- Stoffer der giver planter duft, farve og smag
- Sørger for kommunikation og orden i naturen
- Planters forsvarsstoffer mod skadedyr og sygdomme
- Nogle stærkt giftige, men god dosis hæmmer cellevækst
- Jo mindre kvælstof, jo flere sekundære stoffer, d.v.s.
- Økologiske/vilde planter har bedre "immunforsvar"
- Derfor højere indhold af C-vit., polyfenoler, flavonoider i økologiske tomater, æbler, vin m.v. (Søgaard p.143)
- Disse stoffer er også med til at give mennesket et godt immunforsvar, - fx hæmme visse kræftformer

Phytochemicals er medicin

Phytochemicals

Antioxidanter

Beskytter celler og mindske risikoen udvikling af visse former for kræft og hjertekar sygdomme.

1. Carotenoider - frugt og gulerødder
2. Flavonoider - frugt, grøntsager
3. Polyphenoler - te, vindruer
4. Allyl sulfider - løg, porrer, hvidløg

Homonal Virkning – isoflavoner i soja, østrogen i Humle

Antibakteriel virkning – allicin i hvidløg, tymol i timian

Stimulering af enzymer – glycosionater i kål m.v.

Sapoiner i bønner forhindrer formering af kræftceller

Phytokemikalier i fødevarer varierer

Dyrk/spis sunde fødevarer

- 15 nemme flerårige planter
- Planter skal ikke overvandes eller overgødes!
- "Krise gør stærk" ;0)
- Opbevaring vigtig for holdbarhed/sundhedsværdi
- Del ud og byt fødevarer med naboer
- Kogning nedsætter indhold af sekundære stoffer (90%?)
- Spis rå eller dampet grønsager
- Spis med skræl
- Prøv CO₂ venlig koldsyltning i stedet for frysning

Tak for nu!

Kontakt mig for:

- **Foredrag med oplevelser med familien eller med kolleger:**
- **Foredrag med smagsoplevelser**
- **Rundvisning med foredrag og oplevelser i medicinhaverne i Tranekær**
- **Evt. med spisning og sanseoplevelser på den økologiske cafe Sukkerfabrikken.dk**
- **Spørgsmål om rengøring, Rengøringsekspert hos BOLIUS.dk. Som udgiver bladet BOLIUS, Boligejernes uvildige videntcenter**

Venligst Pens. Lektor Anne Grete Rasmussen

idemager@gmail.com, telefon 20652065

Hjemmeside www.FruGrøn.dk eller www.husarbejde.dk

Kilder og litteratur

- Crawford, Martin (2010) [Creating a Forest Garden](#)
- Fødevarestyrelsen (1998) [Antioxidants in fruits and vegetables](#)
- Søgaard, Ane Bodil og T. Østergaard(2008) "Hvad er det du spiser – økologi, mad og sundhed"
- McIntyre, Anne (2012) Lægeplanter i krukker
- Videnskab.dk (2012) [Er stenalderkost overhovedet sundt?](#)
- Garland, Sarah (1979) Gyldendahls store urte- og krydderibog
- Notater på www.husarbejde.dk +opslag på wikipedia
- Kämpgagård, Niklas (2018) Landboliv
- [Økologi.dk Kompost god jord](#)